DOI: 10.31648/pw.12842

Ewa Komorowska
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8089-4440
University of Szczecin
Danuta Stanulewicz
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1792-3883
University of Gdańsk

AKT MOWY *ŻYCZENIE* WE WSPÓŁCZESNYM JĘZYKU POLSKIM I ROSYJSKIM – UJĘCIE PRAGMALINGWISTYCZNE

The speech act of *wishing* in contemporary Polish and Russian: A pragmalinguistic approach

Abstract: The aim of this paper is to present the speech act of *wishing* in contemporary Polish and Russian, including an attempt to define this act and a proposal for its basic structure. *Wishing*, frequently associated with politeness, is usually classified as an expressive speech act. In this paper, we take into consideration positive wishes. We emphasize the complexity of wishing which can be expressed directly and indirectly. We observe that wishing can be combined with other speech acts, including congratulating. Besides, it may be expressed with other speech acts, including approval, praising and complementing.

Keywords: pragmalinguistics, speech act, wishing, Polish, Russian

Wstęp

Celem artykułu jest próba zdefiniowania aktu mowy *życzenie* i usytuowania go w grupie innych aktów mowy oraz przedstawienia specyfiki jego funkcjonowania. Materiał badawczy pochodzi ze współczesnego języka polskiego i rosyjskiego. Przyjmujemy pragmalingwistyczną metodologię opisu. Artykuł obejmować będzie kilka kręgów tematycznych: miejsce aktu mowy *życzenie* w pragmatycznej klasyfikacji aktów mowy, propozycja zdefiniowania aktu mowy *życzenie*, *s*truktura podstawowa aktu mowy *życzenie* oraz jawne i ukryte akty mowy *życzenie*.

Problematyką aktów mowy w polskiej lingwistyce zajmowali się w różnych okresach: K. Pisarkowa (1976), M. Honowska (1984), K. Ożóg (1984; 1990; 1992; 2001), A. Awdiejew (1987; 2004), M. Marcjanik (1992; 1993; 1997), R. Kalisz (1993; 2001), R. Grzegorczykowa (1995), E. Komorowska (1997; 1999; 2006;

2008; 2020; 2021)[1], R. Lipczuk (1999), J. Antas (2000), O. Sokołowska (2001), E. Jędrzejko i M. Kita (2003), A. Kiklewicz (2006; 2009; 2021; 2023), M. Post (2013) i wielu innych badaczy. Natomiast w lingwistyce rosyjskiej akty mowy analizowali m.in. N. D. Arutyunova i E. V. Paducheva (1985), także Arutyunova (1998), V. Z. Dem'yankov (1986), V. V. Bogdanov (1989), I. M. Kobozeva (1986), M. G. Bezyayeva (2002), N. I. Formanovskaya (2007) oraz A. Yu. Maslova (2020).

Słownik języka polskiego PWN[2] definiuje *życzyć*, *życzenia* i *życzenie* następująco: *życzyć* 1. 'chcieć czegoś dla kogoś lub dla siebie'; 2. 'składać życzenia'; *życzenia* 'to, czego się komuś życzy z jakiejś okazji; też: formułka, za pomocą której składa się życzenia'; *życzenie* 'to, czego sobie ktoś życzy'. W poniższych rozważaniach przedmiotem opisu staną się pierwsze z komponentów definicji leksemów *życzyć* i *życzenia*, a mianowicie: „chcieć czegoś dla kogoś" i „to, czego komuś się życzy z okazji", czyli życzenie w odniesieniu do drugiej osoby. Gdy życzenia kierowane są do kogoś, mamy do czynienia z predykatem trójargumentowym $życzyć_{x,y,z}$ z następującą formułą eksplikacyjną zaproponowaną przez Jędrzejko i Kitę (2003, 202):

> X życzy Y, żeby Z_y = X czuje, że lubi (nie lubi) Y > X czuje, że chciałby czegoś (Z) dobrego (złego) dla Y (bo // jeśli) X czuje // myśli, że Y chciałby (nie chciałby) Z (według przyjętego przez X i // lub Y jakiegoś kryterium wartości W_K), niezależnie od tego, czy Z jest możliwe // niemożliwe (aletycznie) (Jędrzejko | Kita 2003, 202).

W niniejszym artykule interesuje nas głównie *życzenie*, które jest pozytywnym aktem w stosunku do Odbiorcy[3]. Jego sens daje się zamknąć w ogólnej formule: 'Mówię, że chcę dla ciebie dobra (X)' (Marcjanik 1997, 64). Pozytywny akt mowy *życzenie* można rozumieć w kategoriach zmodyfikowanej formuły eksplikacyjnej trójargumentowego predykatu $życzyć_{x,y,z}$ (Jędrzejko | Kita 2003, 202) następująco:

> X życzy Y, żeby Z_y = X czuje, że lubi Y > X czuje, że chciałby czegoś (Z) dobrego dla Y (bo // jeśli) X czuje // myśli, że Y chciałby Z (według przyjętego przez X i // lub Y jakiegoś kryterium wartości W_K), niezależnie od tego, czy Z jest możliwe // niemożliwe (aletycznie).

---

1 Zob. także Kantorczyk | Komorowska | Lysakova et al. (2008); Komorowska | Ohrimovich (2018); Komorowska | Stanulewicz (2025).

2 https://sjp.pwn.pl/slowniki/życzyć.html.

3 Warto byłoby tu odnotować, że badaczy interesuje składanie życzeń m.in. w korespondencji (Dzienisiewicz 2024; Nowak 2024). Ponadto lingwiści rozpatrują *życzenie* (podobnie jak inne akty mowy) nie tylko z teoretycznego punktu widzenia, lecz także z praktycznego – glottodydaktycznego (zob. m.in. Meiirbekov et al. 2015; Przybyla 2002; Szkudlarek-Śmiechowicz 2008).

1. Miejsce aktu mowy *życzenie* w klasyfikacji aktów mowy

Pozytywny akt mowy *życzenie* należy do grupy aktów grzecznościowych, jednoznacznie kojarzących się z życzliwością, radością ze spotkania, serdecznością i pragnieniem dobra dla kogoś. Grupa ta została ujęta w opisach polskiej i europejskiej grzeczności językowej, np. Marcjanik (1997), Ożoga (1990) i G. Leecha (1983).

Natomiast w ujęciu pragmalingwistycznym *życzenie* można usytuować w różnych klasyfikacjach aktów mowy. Pierwszą z nich przeprowadził J. L. Austin (1993)[4], który określał akty mowy według odpowiadających im czasowników performatywnych, czyli czasowników w 1. osobie liczby pojedynczej czy też mnogiej czasu teraźniejszego trybu oznajmującego, które – w jego mniemaniu – stanowiły podstawę eksplicytnych wypowiedzi performatywnych. W rezultacie badacz wydzielił pięć podstawowych typów aktów mowy: 1) werdykty (*verdictives*); 2) polecenia (*exercitives*); 3) zobowiązania (*commissives*); 4) wyrażenie postawy (*behabitives*); 5) wyrażenie przekonań (*expositives*). W powyższej klasyfikacji *życzenie* należy do klasy behabitywów, czyli społecznie skonwencjonalizowanych zachowań językowych, stanowiących prezentację postaw (obok gratulacji, pozdrowień, podziękowań, wyrażania współczucia itd.). Wykładnikiem aktu mowy *życzenie* jest czasownik *życzyć* w funkcji performatywnej, czyli w 1. osobie liczby pojedynczej lub mnogiej czasu teraźniejszego trybu oznajmującego.

Inną klasyfikację aktów mowy – z punktu widzenia realizacji siły illokucyjnej wypowiedzi – zaproponował J. R. Searle (1987)[5]. Zgodnie z nią klasy różnią się rodzajem wartości illokucyjnej, czyli intencją komunikacyjną. Pogląd ten podziela Lipczuk, który pisze, że przy opisie aktów mowy wyjście od kryteriów pragmatycznych jest z pewnością słuszniejsze niż wyjście od interpretacji czasowników performatywnych, gdyż „trudno mówić o odpowiedniości 1:1 pomiędzy czasownikami a typami illokutywnymi, a właśnie one stanowią centralną część aktów mowy" (Lipczuk 1999). Takie samo podejście, tj. wyjście od kryteriów pragmatycznych przy klasyfikacji aktów mowy, skłonny jest stosować również D. Wunderlich (1976). Popieramy ten punkt widzenia, gdyż – naszym zdaniem – analiza kontekstowa aktów mowy pokazuje, że nie zawsze czasownik performatywny wyraża illokucję zawartą w czasowniku performatywnym, np.

(1) Gratuluję Ci takiego zachowania. (ironia)
(2) Obiecuję, że spiorę Cię na kwaśne jabłko. (groźba)
(3) Proszę w końcu się uspokoić. (polecenie)

---

4 J. L. Austin przedstawił tę klasyfikację w pracy *How to Do Things with Words* (1962). Powołujemy się na polskie wydanie prac tego badacza.

5 Powołujemy się na polski przekład pracy *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language* Searle'a (1969).

Searle (1987, 77) wyróżnił następujące akty mowy: 1) stwierdzenia (*representatives*); 2) dyrektywy (*directives*); 3) obowiązania (*commissives*); 4) autoekspresje (*expressives*); 5) deklaracje (*declarations*)[6]. W przedstawionej wyżej klasyfikacji Searle włączył *życzenie* do grupy autoekspresji/ekspresywów. Celem tych aktów jest przede wszystkim wyrażanie własnych postaw oraz stanów emocjonalnych. Do omawianej grupy oprócz aktu mowy *życzenie* wchodzą również akty mowy *usprawiedliwienie*, *narzekanie*, *gratulacje* itd.

Jak wskazują przedstawione powyżej podstawowe klasyfikacje aktów mowy, Austin zaliczył *życzenie* do behabitywów, czyli aktów wyrażających postawy, zaś Searle do ekspresywów, czyli autoekspresji, a więc aktów wyrażających własne postawy i emocje.

Przejdźmy teraz do klasyfikacji aktów mowy zaproponowanej przez Formanovską (2007, 262). Badaczka ta wyróżnia następujące klasy aktów mowy: 1) reprezentatywy – komunikaty; 2) komisywy – zobowiązania; 3) dyrektywy – zachęty; 4) interrogatywy – pytania; 5) deklaratywy – wyjaśnienia; 6) ekspresywy – wyrażanie emocji. Podobnie jak Searle, Formanovskaya włącza akt mowy *życzenie* do ekspresywów.

W językoznawstwie polskim *życzenie* tradycyjnie zalicza się do grzecznościowych aktów mowy (Marcjanik 1997; Ożóg 1990). Kiklewicz, w zaproponowanej przez siebie dychotomicznej klasyfikacji aktów mowy, uważa życzenie za „zwyczajowy akt mowy", konstatując, że

> zwyczajowe akty mowy są zasadniczo fakultatywne, wynikające z wiedzy kulturowej, a ich używaniu nieraz towarzyszy efekt emocjonalny, w szczególności ludyczny bądź zabawowy. W pierwszym wypadku mamy do czynienia z realizacją tak zwanej etykiety językowej, to znaczy z takimi aktami mowy, jak: powitanie, przedstawianie się, życzenie, gratulacja, wyrażanie współczucia, częstowanie, podziękowanie, przeproszenie, pożegnanie itp. (Kiklewicz 2009, 94).

Awdiejew w swojej *Gramatyce interakcji werbalnej* włącza życzenie do kategorii aktów mieszanych, tzw. modalno-emotywnych (wyrażanie obawy, nadziei, życzenia, chęci, wiary itp.). Na przykład akty nadziei zamykałyby się w pewności-przypuszczeniu, wspartym pozytywną emocją typu „wszystko będzie dobrze", zaś w przypadku obawy odwrotnie – podważonym emocją negatywną „nie będzie dobrze" (Awdiejew 1987, 153). Z kolei chęć i życzenie miałyby tryb spełniania się słów życzącego, np. *niech/niechaj* oraz *oby*.

---

[6] Warto tu przypomnieć, że do zaproponowanych przez Searle'a klas aktów mowy Kalisz (1993, 48; 2001, 17) dodał jeszcze jedną klasę, którą nazwał ewaluatywnymi aktami mowy. Jako przykłady tej klasy wypowiedzi podawał stwierdzenia typu: *Jestem szczęśliwy, że mieszkam w Gdyni*.

Odmienne spojrzenie klasyfikacyjne na omawiany tu akt mowy prezentuje K. Sikora w pracy pt. *Życzenie w gwarze i kulturze wsi* (2020), w której – na podstawie materiału gwarowego – zalicza życzenie do tzw. ukrytych aktów dyrektywnych.

> Co wydaje się szczególnie ważne, traktować je można jako ukryte dyrektywy, których właściwym adresatem jest siła sprawcza, niebędąca człowiekiem. Mamy więc do czynienia ze złożoną strukturą dyrektywno-sprawczą z beneficjentem i factorem (benefactorem) w roli gwaranta i sprawcy oczekiwanej zmiany (Sikora 2020, 48 i n.).

Dyrektywność zakłada jednakże nakłanianie adresata do działania, dlatego w przypadku aktu mowy *życzenie* nie możemy mówić o tym zjawisku, gdyż wypowiedziane życzenie stanowi jedynie możliwość jego realizacji, na którą Odbiorca często nie ma wpływu. Zatem nie jest to pobudzenie do działania, lecz chęć stwarzania świata wedle życzenia, a jego realizacja zależeć może od wielu czynników niezależnych od Odbiorcy. Zatem nie ma tutaj cech dyrektywności w oddziaływaniu na Odbiorcę, lecz raczej optatywność – chęć stwarzania świata dla dobra Odbiorcy. Takie spojrzenie na akt mowy potwierdza A. Engelking w swej książce poświęconej ludowej magii słowa (2010), gdy eksponuje dyrektywno-sprawczy wymiar życzeniowych aktów mowy w tradycyjnej kulturze wiejskiej, co wiąże z typowym dla niej światopoglądem religijno-magicznym i wiarą w kreacyjną moc słowa. W takim magicznym rozumieniu eksplikuje życzenie A. Chudzik (2002, 56 i n.), pisząc ‘mówiąc to, chcę, by coś się stało i jestem pewien, że tak się stanie’. Analogiczny ogląd na znaczenie ang. *to wish* prezentuje A. Wierzbicka (1987, 227), eksplikując je następująco: ‘wyobrażam sobie, że mówiąc to mogę spowodować, że to się stanie’. Marcjanik (1997, 64), nawiązując do refleksji Wierzbickiej, wyjaśnia tę treść następująco: ‘mówiąc, że życzę ci X, mówię, że wiem, że jeśli to wypowiem, to być może tak się stanie’. W obydwu definicjach brakuje pobudzania adresata do działania, lecz poprzez życzenie wyrażana jest chęć magicznego stwarzania świata. Tak więc „sem dyrektywności” odnosi się jedynie do dobrych życzeń Nadawcy z odwołaniem do pomocy magicznej siły sprawczej. Warto też tu przytoczyć opinię T. Zgółki (2005, 19), który sądzi, że nie powinno się zaliczać życzeń do „performatywów podlegających ocenie w wymiarach fortunności […]. Nietrudno zauważyć, iż mamy tu do czynienia z obecnością pewnych elementów magii językowej rozumianej jako wiara w sprawcza moc słowa wypowiadanego”.

Jednakże niezależnie od różnic terminologicznych i interpretacji pragmatycznej, u wszystkich badaczy języka akt mowy *życzenie* włączany jest do grupy tych aktów mowy, których celem illokucyjnym jest wyrażanie określonych postaw emocjonalnych (radości, zadowolenia, życzliwości) wobec zaistniałej sytuacji i osoby, która świętuje z jakiejś okazji, oraz chęci stwarzania poprzez życzenie nowej rzeczywistości.

2. Propozycja definicji aktu mowy *życzenie*

Akt mowy *życzenie* jest grzecznościowym skonwencjonalizowanym, performatywnym aktem reaktywnym stanowiącym odpowiedź na zaistniałą w życiu Odbiorcy sytuację pozytywną: imieniny, urodziny, jubileusz itd., w związku z którą Nadawca składa życzenia. Realizacja życzenia bywa niezależna od Nadawcy i może zostać w pełni możliwa bądź nie, w zależności od charakteru życzeń i warunków ich realizacji. Odbiorca doświadcza emocjonalnej bliskości z Nadawcą. Życzenie zaspokaja potrzebę aprobaty i pozytywnych więzi z określoną mikrospołecznością.

Dla aktu mowy *życzenie* ważne jest pojęcie optatywności, gdyż w akcie tym można wyróżnić sem „woli/pragnienia/chęci", czyli „stwarzania świata dla Odbiorcy" = życzę Ci zdrowia, radości, pogody ducha, spełnienia marzeń itd., przy czym Nadawca zwykle nie ma wpływu na realizację życzenia, która jest w rękach losu, siły wyższej/Boga. Tak więc pragnieniem Nadawcy jest, aby coś dobrego przydarzyło się Odbiorcy.

W pozytywnym akcie mowy *życzenie* wyraża się zarówno stosunek Nadawcy do treści wypowiadanego życzenia (dictum), jak i (a może przede wszystkim) do ich Odbiorcy. Pragnieniem Nadawcy jest zatem, by coś dobrego zdarzyło się Odbiorcy. Celem illokucyjnym aktu mowy życzenie jest wyrażanie życzliwości za pomocą mniej lub bardziej sformalizowanych życzeń w stosunku do osoby, która w relacji do otaczającego świata jest w tym momencie wyróżniana w związku z konkretną okazją (dniem imienin, urodzin, jubileuszem itd.) czy wydarzeniem, które ma się zakończyć dla niej sukcesem.

Kolejną cechą istotną dla aktu mowy *życzenie* jest performatywność, czyli skrótowo mówiąc stwarzanie bądź przekształcanie świata. Funkcja sprawcza życzenia polega przede wszystkim na stworzeniu klimatu serdeczności, sprawiającego, że Odbiorca doświadcza przyjemnego poczucia emocjonalnej bliskości z Nadawcą i ma wrażenie, że on sam w sobie stanowi wartość (dla kogoś, zwłaszcza zaś dla Nadawcy życzeń): jest ważny, doceniany, słowem – nie jest osamotniony w swoim „byciu-w-świecie". Ukierunkowaniem psychologicznym omawianego aktu mowy jest natomiast zamiar wyrażenia stanu zadowolenia bądź radości Nadawcy w związku z sukcesem Odbiorcy. Tak więc, życzeniom towarzyszy perlokucja zadowolenia i pozytywnego wartościowania.

Życzenia składane szczerze – zwłaszcza ludziom bardzo bliskim – są swoistym zaklinaniem różnych „dobrych mocy", wyrastają z archetypicznej nadziei, że dobro i szczęście, którego pragniemy dla innych, łatwiej się wtedy urzeczywistni. W akcie mowy *życzenie* funkcjonuje bowiem zasada presumpcji: „Odbiorca wierzy w życzliwość i szczerość życzeń". Spełniając warunek szczerości, akt mowy *życzenie* odgrywa ważne role interpersonalne, społeczne i kulturowe. Życzenia zaspokajają zatem jedną z najbardziej podstawowych potrzeb człowieka: potrzebę

aprobaty i pozytywnych więzi z określoną mikrospołecznością (rodziną, kręgiem przyjaciół, kolegów, współpracowników itp.).

3. Struktura podstawowa aktu mowy *życzenie*

Strukturę podstawową danego aktu mowy można przedstawić za pomocą następującego schematu: „W związku z C (zaistniała sytuacja pozajęzykowa) dla B (odbiorca komunikatu), A (nadawca komunikatu) życzy B (odbiorca komunikatu) D (wyrażenia pozytywne, optatywne)". Przykłady:

(4) C (Z okazji urodzin) + A (życzę/życzymy) + B (ci/wam) + D (zdrowia, radości, szczęścia, wszelkich sukcesów itd.)
(5) D (Wielu podróży i samych radości) + C (z okazji twojego święta) + A (z całego serca) + B (ci) + A (życzę/życzymy)
(6) C (Z okazji ślubu) + A (życzę/życzymy) + B (wam) + D (zakupu pięknego apartamentu na wyspie Krk w Chorwacji)

4. Jawne i ukryte akty mowy *życzenie*

Życzenie, podobnie jak każdy inny akt mowy w komunikacji językowej, może być realizowane w sposób jawny bądź ukryty.

4.1. Jawne akty mowy

Podstawowym leksykalnym wykładnikiem aktu mowy *życzenie* w języku polskim i rosyjskim jest czasownik performatywny: *życzę* | *желаю* i *życzymy* | *желаем*, w 1. osobie liczby pojedynczej lub mnogiej.

W tworzeniu wypowiedzi życzących korzystamy zazwyczaj z utrwalonych wzorców tekstowych, w znacznym stopniu zrytualizowanych typu: z okazji urodzin/imienin/jubileuszu/ sukcesu, w dniu imienin/urodzin itd. Wybrane przykłady:

(7) (Z okazji twoich imienin) życzę ci zdrowia, szczęścia i samych słonecznych dni w życiu.
(8) (Z okazji twoich urodzin) życzę ci zdrowia i spełnienia się wszelkich twoich marzeń.
(9) (W dniu twojego święta) życzymy ci realizacji marzeń i sił do ich spełniania.
(10) (По случаю твоих именин) желаю тебе здоровья, счастья и много солнечных дней в твоей жизни.
(11) (По случаю твоего дня рождения) желаю тебе здоровья и исполнения всех твоих мечтаний.

(12) (В твой особенный день) желаю тебе исполнения твоих мечтаний и сил для их осуществления.

Performatyw *życzę* | *желаю*, *życzymy* | *желаем* występuje z życzeniami o mniej lub bardziej rozbudowanej formie. Przykłady:

(13) Z okazji imienin życzę ci zdrówka.
(14) Z okazji imienin życzę ci zdrówka i dużo radości.
(15) Z okazji imienin życzę ci zdrówka, dużo radości, powodzenia w życiu.
(16) Z okazji imienin życzę ci zdrówka, dużo radości, powodzenia w życiu, samych sukcesów.
(17) По случаю именин я желаю тебе крепкого здоровья.
(18) По случаю именин я желаю тебе крепкого здоровья и счастья.
(19) По случаю именин я желаю тебе крепкого здоровья, счастья и успехов в жизни.
(20) По случаю именин я желаю тебе крепкого здоровья, счастья, успехов и радости в жизни.

Życzenia mogą być notabene jeszcze bardziej rozbudowane, np.

(21) Z okazji twojego jubileuszu życzę ci w tym uroczystym dniu oraz na każdy dzień twojego życia dużo zdrowia, dalszych sukcesów na niwie naukowej, ciepła i miłości wokół ciebie, słońca i radości na co dzień oraz spełniania wszelkich marzeń.
(22) В этот праздничный день я желаю вам крепкого здоровья, дальнейших успехов в учебе, тепла и любви вокруг вас, солнечного света, радости и исполнения всех ваших желаний.

Przy realizacji omawianego aktu mowy często występują sfrazeologizowane wyrażenia z czasownikiem *życzyć* | (*по*)*желать* w infinitywie lub z rzeczownikiem *życzenie* | (*по*)*желание* typu *chciałbym*/*chcielibyśmy wam*/*ci życzyć*, *pragnę wam*/*ci życzyć*, *я хотел бы пожелать вам*, *я искринне хочу пожелать вам* itd. Oto wybrane przykłady:

(23) Chciałabym ci życzyć znalezienia miłości swojego życia.
(24) Pragnę wam życzyć wspaniałego występu teatralnego.
(25) (W dniu waszego święta) życzymy wam realizacji marzeń i sił do ich spełniania.
(26) Я искренне хочу пожелать вам найти любовь вашей жизни.
(27) Желаю вам прекрасного просмотра спектакля.
(28) (В день вашего праздника) желаем вам исполнения желаний и сил для их осуществления.

Należałoby tu również odnotować, że składanie życzeń bywa związane z użyciem skonwencjonalizowanych formuł tematycznych nie tylko przy okazji imienin i urodzin. Użycie utartych zwrotów ma miejsce przy składaniu życzeń na różne inne święta, w rodzaju Bożego Narodzenia, Wielkanocy czy Nowego Roku.

4.2. Jawne akty mowy z niedomówieniem

Gdy sytuacja znana jest presupozycyjnie obydwu rozmówcom, *życzenia* mogą zostać sformułowanie z niejakim niedomówieniem, niedopowiedzeniem, np.

(29) Życzę ci… sam wiesz czego!
(30) Желаю тебе… сам знаешь чего!

Tego typu życzenia stanowią swoistą grę językową Nadawcy z Odbiorcą, na co z reguły mogą sobie pozwolić osoby bliskie emocjonalnie, życzliwe wobec siebie. Zawieszenie presupozycyjne tworzy klimat bezpośredniości między rozmówcami i zwykle – z racji presupozycji – ogranicza liczbę osób mogących odczytać treść życzenia w sposób właściwy.

4.3. Ukryte akty mowy

Ukryte akty mowy rozpatrywane są w kontekście społeczno-kulturowym. Podstawę określenia siły illokucyjnej takiego aktu stanowi proces inferencji, pozwalający na zinterpretowanie danej sytuacji pozajęzykowej jako sytuacji składania życzeń z okazji imienin, urodzin, osiągnięć zawodowych, dobrych wyników w nauce, narodzin dziecka itd. Innymi słowy, wymagają one pełnej interpretacji pragmatycznej, gdyż takie czynniki sytuacji pozajęzykowej jak miejsce, czas wypowiedzi, zaistniałe wydarzenie, zależności społeczne między rozmówcami, presupozycja itp. mają zasadnicze znaczenie w procesie odczytywania intencji mówiących i w realizacji danego aktu mowy. Przykłady:

(31) Obyś realizował swoje marzenia!
(32) Abyś był zdrowy i jeszcze zdrowszy! Ciesz się życiem!
(33) Korzystaj z urlopu!
(34) Пусть сбудутся ваши мечты!
(35) Здоровья вам! Будьте здоровы!
(36) Приятно провести отдых!

Na marginesie naszych rozważań warto byłoby też zwrócić uwagę na akty mowy *powitanie* i *pożegnanie*, które mają w sobie element życzenia na określoną porę dnia. Mówiąc po angielsku *Good morning!* życzymy interlokutorowi dobrego poranka,

Good afternoon! – dobrego popołudnia, a *Good night!* – dobrej nocy (zob. m.in. Grzega 2008, por. Meiirbekov et al. 2015). Podobnie wyrażenia w języku polskim: *Dzień dobry! Dobranoc!* lub *Dobrej nocy!* i rosyjskim: *Доброе утро! Спокойной ночи!* zawierają życzenia, chociaż z powodu wysokiego stopnia ich skonwencjonalizowania oraz pełnionej przez nie funkcji fatycznej współcześni rozmówcy mogą nie dostrzegać tego aspektu powitań i pożegnań.

4.4. Ukryte akty mowy *życzenie* wyrażone przez inne akty mowy

Proces inferencji – jak wyżej wspomniałyśmy – decyduje o odczytaniu właściwej intencji wypowiedzi i zawartej siły illokucyjnej danego aktu mowy. Nie można zatem bez głębokiego spojrzenia na pragmatyczne uwarunkowania danego aktu mowy przypisać go jednoznacznie do określonej grupy. Gdyby odnieść te rozważania do aktu mowy *życzenie* wyrażonego w sposób ukryty, proces odkrywania jego pragmatycznej specyfiki poprowadziłby niekiedy poprzez realizację powierzchniową innego aktu mowy, przy czym byłyby to akty mowy pozytywne – *aprobata*, *pochwała*, *komplement* itd.

Poniżej prezentujemy przykłady aktu mowy *życzenie* z wykładnikami innych aktów mowy. Życzenia można wyrazić poprzez wykładniki aktu mowy *afirmacja*, np.

(37) [Ojciec do syna:] Adasiu, zawsze w Ciebie wierzyłem. Jestem z Ciebie naprawdę dumny. Adasiu, bądź nadal taki dzielny.
(38) [Szef do swojej pracownicy podczas wręczania jej dokumentu o awansie zawodowym:] Człowiek mądry, inteligentny i do tego pracowity zawsze będzie dostrzeżony. Cieszę się z pani sukcesu i niech tak będzie dalej.
(39) [Ojciec do syna:] Я всегда верил в тебя. Я очень горжусь тобой. Продолжай быть таким же смелым.
(40) [Szef do swojej pracownicy podczas wręczania jej dokumentu o awansie zawodowym:] Человек, который умен и, кроме того, трудолюбив, всегда будет вознагражден. Я рад вашему успеху и пусть так будет дальше.

W życzeniach można również wykorzystywać wykładniki aktu mowy *pochwała*, np.

(41) Pani monografia jest na wysokim poziomie merytorycznym i rzeczywiście zasługuje na otrzymaną nagrodę. I tak trzymać!
(42) Ваша монография отличается высоким уровнем и заслуживает полученной награды. Продолжайте в том же духе!

Życzenie bywa wyrażane poprzez wykładniki aktu mowy *aprobata*, np.

(43) Świetnie sobie radzisz w zespole i aprobuję twoje nowe działania i podejmuj je dalej.
(44) Вы отлично справляетесь с работой в нашем коллективе, продолжайте в том же духе.

5. Powiązanie życzeń z aktem mowy *gratulacje*

Akt mowy *życzenie* często wiąże się z aktem mowy *gratulacje*, stanowiąc w wypowiedzi jego oczekiwaną kontynuację. Przy realizacji aktu mowy *życzenie* z aktem mowy *gratulacje* występuje zależność tematyczna obydwu aktów mowy i porządek następowania wypowiedzi: „bodziec zewnętrzny (jubileusz, sukces zawodowy, imieniny itd.) + gratulacje + życzenia". W konsekwencji można mówić o złożoności danego aktu mowy. Przykłady:

(45) [Po obronie doktoratu:] Gratuluję ci wspaniałej obrony doktoratu i życzę ci dalszych sukcesów na niwie naukowej.
(46) [Po narodzinach córeczki:] Gratulujemy wam ślicznej dziewczynki i życzymy jej zdrowia!
(47) [Po zakupie domu:] Gratulujemy zakupu domu i życzymy wam radości z mieszkania w nim!
(48) [Po obronie doktoratu:] Поздравляю с прекрасной защитой докторской и желаю дальнейших успехов в науке.
(49) [Po narodzinach córeczki:] Поздравляю с рождением прекрасной девочки и желаю ей крепкого здоровья.
(50) [Po zakupie domu:] Поздравляю с покупкой дома и желаю вам радости жизни в нем!

6. Użycie czasowników *życzyć* i (*по*)*желать* w innych aktach mowy

Jak już wyżej zasygnalizowano, analiza kontekstowa aktów mowy wykazuje, że czasownik performatywny nie zawsze wyraża illokucję w nim zawartą. Tak więc, kontekstualnie performatywny wykładnik aktu mowy *życzenie* pełnić może zupełnie inną funkcję i wyrażać intencję innego aktu mowy. Przykładowo, *życzę* i *желаю* – użyte ironicznie – mogą służyć do wyrażenia zarzutu:

(51) Życzę Ci dalej takiej beztroski w życiu. Ciekawe, czym to się skończy?
(52) Желаю вам и дальше жить так же беззаботно. Интересно, чем это закончится?

Zakończenie

Reasumując, przedstawione rozważania zarówno o charakterze leksykalno-semantycznym, jak i pragmatycznym odnosiły się do aktu mowy *życzenie* w jego postaci klasycznej, czyli aktu wyrażającego pozytywne nastawienie do Odbiorcy i wyrażanie życzliwości w stosunku do niego w formie pozytywnych emocjonalnie wykładników językowych życzeń. Z punktu widzenia pragmatyki akt ten jest jednak jeszcze bardziej złożony, gdy uwzględnimy negatywne nastawienie do Odbiorcy wraz z wyrażaniem tzw. złych życzeń, nacechowanych złością, agresją i niechęcią. Całość analiz wymaga pełnej kontekstualizacji i odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu realizowany jest wtedy akt mowy *życzenie* (negatywny), a w jakim poprzez jego performatywy realizowane są inne akty mowy, typu *groźba*, *ostrzeżenie*, *agresja* itd. Zwykle akt ten stanowi reakcję na zaistniałą wcześniej sytuację niekorzystną dla Nadawcy.

Realizacja życzeń negatywnych, ze względu na przeciwstawną emocjonalnie semantykę, wynikającą z innych uwarunkowań pragmatycznych, z całą pewnością wymagałaby oddzielnego szczegółowego omówienia. Zatem kontynuacja tematu aktu mowy *życzenie* przebiegać będzie w kierunku przedstawienia niejednoznaczności jego interpretacji, złożoności pragmatycznej, co stanie się tematem kolejnych rozważań.

Bibliografia

Antas, J. (2000), O kłamstwie i kłamaniu. Studium semantyczno-pragmatyczne. Kraków.
Arutyunova, N. D. (1998), Rechevoy akt, [in:] Yarceva, N. V. (ed.), Yazykoznaniye: Bol'shoy entsiklopedicheskiy slovar'. Moskva, 412-413.
Arutyunova, N. D. | Paducheva, E. V. (1985), Istoki, problemy i kategorii pragmatiki, [w:] Paducheva, E. V. (ed.), Novoye v zarubezhnoy lingvistike XVI. Moskva, 8-42.
Austin, J. L. (1962), How to Do Things with Words. Oxford.
Austin, J. L. (1993), Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne. Warszawa.
Awdiejew, A. (1987), Pragmatyczne podstawy interpretacji wypowiedzeń. Kraków.
Awdiejew, A. (2004), Gramatyka interakcji werbalnej. Kraków.
Bezyayeva, M. G. (2002), Semantika komunikativnogo urovnya zvuchashchego yazyka. Voleiz"yavleniye i vyrazheniye zhelaniya govoryashchego v russkom yazyke. Moskva.
Bogdanov, V. V. (1989), Klassifikatsiya rechevykh aktov, [in:] Susov, I. P. (ed.), Lichnostnyye aspekty yazykovogo obshcheniya. Kalinin, 25-37.
Chudzik, A. (2002), Mowne zachowania magiczne w ujęciu pragmatyczno-kognitywnym. Kraków.
Dem'yankov, V. Z. (1986), «Teoriya rechevykh aktov» v kontekste sovremennoy lingvisticheskoy literatury (obzor napravleniy), [in:] Gorodeckii, B. Yu. (ed.), Novoye v zarubezhnoy lingvistike 17: Teoriya rechevykh aktov. Moskva, 223-235.
Dzienisiewicz, D. (2024), Językowo-kulturowy obraz wartości w życzeniach przesyłanych na okolicznościowych kartach pocztowych. Polsko-rosyjskie studium porównawcze. Poznań.
Engelking, A. (2010), Klątwa. Rzecz o ludowej magii słowa. Warszawa.

Formanovskaya, N. I. (2007), Rechevoye obshcheniye: Kommunikativno-pragmaticheskiy podkhod. Moskva.

Grzega, J. (2008), Hāl, hail, hello, hi: Greetings in English language history, [in:] Jucker, A. H. | Taavitsainen, I. (eds.), Speech Acts in the History of English. Amsterdam | Philadelphia, 165-193.

Grzegorczykowa, R. (1995), Wprowadzenie do semantyki językoznawczej. Warszawa.

Honowska, M. (1984), Prawdopodobnie (przyczynek do teorii aktów mowy), [w:] Polonica 10, 121-131.

Jędrzejko, E. | Kita, M. (2003), Wszystkiego najlepszego! Życzenia jako akty językowo-kulturowe: konwencje i kreacyjność, [w:] Kleszczowa, K. | Sobczykowa, J. (red.), Śląskie studia lingwistyczne. Katowice, 197-207.

Kalisz, R. (1993), Pragmatyka językowa. Gdańsk.

Kalisz, R. (2001), Pojęcia pragmatyki językowej w świetle językoznawstwa kognitywnego, [w:] Kubiński, W. | Stanulewicz, D. (red.), Językoznawstwo kognitywne II. Zjawiska pragmatyczne. Gdańsk, 13-21.

Kantorczyk, U. | Komorowska, E. | Lysakova, I. et al. (2008), Pragmatik von Aufforderungshandlungen im Deutschen, Polnischen und Russischen. Szczecin | Rostock.

Kiklewicz, A. (2006), Współczesne kierunki w zakresie lingwistyki komunikacyjnej, [w:] Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 2, 207-223.

Kiklewicz, A. (2009), Akty mowy – klasyfikacja dychotomiczna, [w:] Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 5, 87-110.

Kiklewicz, A. (2021), Estetyczne akty mowy jako przedmiot pragmalingwistyki: status, funkcje, formy, [w:] Lingvaria XVI (2), 31-43.

Kiklewicz, A. (2023), Estetyka a pragmatyka. Estetyczne akty mowy. Olsztyn.

Kobozeva, I. M. (1986), «Teoriya rechevykh aktov» kak odin iz variantov teorii rechevoy deyatel'nosti, [in:] Gorodeckii B. Yu. (ed.), Novoye v zarubezhnoy lingvistike 17: Teoriya rechevykh aktov. Moskva, 7-21.

Komorowska, E. (1997), Pragmaticheskiye sredstva opisaniya yazyka, [Прагматические средства описания языка,] [in:] Text als Gegenstand der Forschung und der Lehre 4, 87-99.

Komorowska, E. (1999), Yazykovaya kommunikatsiya v semantiko-pragmaticheskom plane, [Языковая коммуникация в семантико-прагматическом плане,] [in:] Internationale Konferenz. Russisch an der Schwelle des 21. Jahrhunderts: Entwicklung einer ethnokulturellen Kompetenz im Unterrichtsprozess, Humboldt-Universität zu Berlin. Berlin, 85-91.

Komorowska, E. (2006), Directive speech acts in linguistic communication, [w:] Język a komunikacja 10, 293-300.

Komorowska, E. (2008), Pragmatyka dyrektywnych aktów mowy w języku polskim. Szczecin | Rostock.

Komorowska, E. (2010), Dyrektywne akty mowy w aspekcie semantyczno-pragmatycznym, [w:] Stanulewicz, D. (red.), Lingua Terra Cognita I: Księga Pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Romanowi Kaliszowi. Gdańsk, 49-59.

Komorowska, E. (2020), Language communication in a pragmatic perspective: Flouting the cooperative principle, [in:] Beyond Philology 17 (2), 27-49.

Komorowska, E. (2021), The speech act of gratitude in contemporary Polish: A pragmalinguistic study, [in:] Beyond Philology 18 (1), 103-120.

Komorowska, E. (2023), Pragmatyka aktu mowy podziękowanie: (na materiale języka polskiego), [w:] Mampe, J. | Hinc, J. | Jarosz, A. (red.), Socjolingwistyczne badania w teorii i praktyce: ujęcie interdyscyplinarne, t. 9. Gdańsk, 73-86.

Komorowska, E. | Ohrimovich, A. (2018), The compliment as a speech act in Russian: A lexical--pragmatic study, [in:] Beyond Philology 15 (1), 49-67.

Komorowska, E. | Stanulewicz, D. (2025), Akt mowy groźba – klasyfikacja i definicja: ujęcie pragmalinwistyczne (na materiale języka polskiego i rosyjskiego), [w:] Przegląd Wschodnioeuropejski 16 (1), 299-314.
Leech, G. N. (1983), Principles of Pragmatics. London | New York.
Lipczuk, R. (1999), O wielości i wieloznaczności terminów (na przykładzie klasyfikacji aktów mowy), [w:] Lingua ac Communitas 9, 169-176.
Marcjanik, M. (1992), Typologia polskich wyrażeń językowych o funkcji grzecznościowej, [w:] Anusiewicz, J. | Marcjanik, M. (red.), Polska etykieta językowa. Kraków, 27-31.
Marcjanik, M. (1993), Etykieta językowa, [w:] Bartmiński, J. (red.), Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. T. 2: Współczesny język polski. Wrocław, 271-281.
Marcjanik, M. (1997), Polska grzeczność językowa. Kielce.
Maslova, A. Yu. (2020), Vvedeniye v pragmalingvistiku. Moskva.
Meiirbekov, A. K. | Elikbayev, B. K. | Meirbekov, A. K. et al. (2015), The role of functional and sociopragmatic aspects of the speech act of "wish" in the process of forming the pragmatic competence of Kazakh students learning English (based on the materials from the English and Kazakh languages), [in:] Journal of Language and Literature 6 (4), 327-332.
Nowak, M. (2024), „Co mam ci życzyć…". Wartości w aktach życzeń Zofii Kossak kierowanych do dzieci i wnuków, [w:] Język. Religia. Tożsamość 30 (2), 423-436.
Ożóg, K. (1990), Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa). Kraków.
Ożóg, K. (1984), Grzecznościowe akty mowy, [w:] Dunaj, B. (red.). Studia nad polszczyzną mówioną Krakowa, t. 2. Kraków, 147-157.
Ożóg, K. (1992), O niektórych aspektach semantyki zwrotów grzecznościowych, [w:] Anusiewicz, J. | Marcjanik, M. (red.), Polska etykieta językowa. Kraków, 51-56.
Ożóg, K. (2001), Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia. Rzeszów.
Pisarkowa, K. (1976), Pragmatyczne spojrzenie na akt mowy, [w:] Polonica III, 79-88.
Post, M. (2013), Speech Acts and Speech Genres: An Axiological Linguistics Perspective. Wrocław.
Przybyla, O. (2002), Życzenia w komunikacji dydaktycznej, [w:] Synowiec, H. (red.), W kręgu zagadnień dydaktyki języka polskiego i literatury polskiej. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Edwardowi Polańskiemu. Katowice, 567-573.
Searle, J. R. (1969), Speech Acts: An Essay of Philosophy of Language. Cambridge.
Searle, J. R. (1987), Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka. Warszawa.
Sikora, K. (2020), Życzenie w gwarze i kulturze wsi. Kraków.
Sokołowska, O. (2001), A Cognitive Study of Speech Acts. Gdańsk.
Szkudlarek-Śmiechowicz, E. (2008), Grzecznościowe akty mowy w nauczaniu języka polskiego jako obcego na poziomie elementarnym (A1), [w:] Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 16, 119-125.
Wierzbicka, A. (1987), English Speech Act Verbs: A Semantic Dictionary. Sydney.
Wunderlich, D. (1976), Studien zur Sprechakttheorie. Frankfurt am Main.
Zgółka, T. (2005), Życzenie jako kategoria językowo-komunikacyjna, [w:] Dąbrowska, A. | Nowakowska, A. (red.), Język a kultura. T. 17: Życzliwość i agresja w języku i kulturze. Wrocław, 17-22.